

IBOLYA TIBOR

A dánosi rablógyilkosság a korabeli jogi szakirodalomban

Ítélet

a dánosi bűnpörben.

Nem akasztanak.

Budapest, május 29. A pestvidéki esküdtbírórság ítéletét ma délelőtt hirdette ki a törvényszék elnöke. A közönség leirhatatlan izgalommal várta ezt a percet és már kora reggel valósággal ostrom alá vette a megyeházát. Oly óriási tolongás és dulakodás támadt, hogy a tömegben *többen elájultak*, végre is a rendőrségnek kellett közbelépni. A tárgyalási terem zsufolásig megtöltötte a közönség, mely feszült figyelemmel várta a törvényszék bevonulását. Az ítéletet az elnök siri csendben hirdette ki. Eszerint:

a törvényszék Lakatos Jánost, Lakatos Dóráát és Német Vranát életfogytiglani, Kolompár Balog Tutát, Lakatos Sztojka Bajkát és Lakatos Kunát tizenöt évi, Surányi Buort 8 évi, Surányi Ignácot, Mártont és Csoroszlyát 5 évi, Lakatos Erzsit 4 évi, Surányi Lidiát 3 évi fegyházra, a többit kisebb fegyház- és börtönbüntetésre ítélte. Lakatos Rozit a törvényszék fölmentette.

Az ítélet indokolása kiemeli, hogy a törvényszék halálbüntetést nem alkalmazhatott, mert a tárgyalás folyamán fölmerült adatok nem nyújthattak biztos támpontot arra nézve, hogy a vádlottak közül személyenkint kinek-kinek milyen része volt a bűntények elkövetésében.

Miután az ítéletet kihírdették, Luterna és Csoroszlya a földre vetették magukat és irtozatos jajgatást vittek végbe, úgy hogy erővel kellett őket a tereméből eltávolítani. A hallgatóság megéljenezte az elnököket.

IBOLYA TIBOR:

A dánosi rablógyilkosság a korabeli jogi szakirodalomban

Az 1907. július 19-ről 20-ára virradó éjjel elkövetett dánospusztai négyes rablógyilkosság – melynek során az egyik 17 éves áldozatot meggyilkolása előtt meg is erőszakolták az ismeretlen tettesek – rendkívüli módon felzaklatta az ország közvéleményét. Az ügy körül hatalmas – addig nem igen látott – médiacirkusz alakult ki, az országos és helyi lapok is naponta írtak az esetről, követelve a brutális bűncselekmény elkövetőinek mielőbbi felelősségre vonását. A dánosi rablógyilkosság a mai napig a magyar történelem egyik leghíresebb gyilkossága, kutatása jogtörténeti, szociológiai, ciganisztikai szempontból is indokolt, kriminalisztikatörténeti jelentőségét sem csak az adja, hogy az első ügyek egyike volt – de nem a legelső¹ – ahol felhasználták az ujjlenyomatot, mint bizonyítékot egy bűnügy bizonyítása során.

A dánosi bűntény kutatását rendkívül megnehezíti az a tény, hogy az ügyre vonatkozó korabeli nyomozati jelentések, ügyészégi és bírósági iratok nem állnak rendelkezésre. Sem a Pestvidéki Királyi Ügyészség 1907-1908. évi iratai, sem a Pestvidéki Királyi Törvényszék, mint esküdtbíróság 4990/B. 1908. szám alatti iratai nincsenek meg és ugyanez mondható el az ügyész és a vádlottak „felfolyamodása” miatt másodfokon eljáró Curia iratairól is, bár a Curiai döntés legalább megjelent nyomtatásban.²A konkrét ügygel kapcsolatosan tehát a kutatónak jobbra be kell érnie az akkori jogszabályokkal, a rendészeti, jogi és kriminalisztikai szakirodalommal és a nyomozásról és az azt követő bírósági eljárásról bőségesen beszámoló korabeli újságcikkkel. Az újságcikkek feldolgozása különösen az eljárás korai szakaszában, a nyomozásról szóló tudósításokban okoz nehézséget, mert rendkívül sok téves információ, találgatás és a valósággal köszönő viszonyban nem lévő riporter „okoskodás” jelent meg az esettel kapcsolatban. A hírlapi kacsák még a nyomozást végző csendőrségnek is problémát és nehézséget okoztak és sajtónyilatkozatokban megnyilvánuló reagálásra készítette őket. Szerencsére azonban az eljárás bírósági szakaszáról tudósító újságcikkekre ez már nem jellemző, hisz itt már nem lehetett tere a találgatásoknak. Ugyanakkor a tárgyalás objektív körülményei miatt – elképesztő zsúfoltság, a részben ebből fakadó rossz akusztika, hőség a teremben stb. – a tárgyalásról szóló tudósításokban is olyan hibák, elhallások jelentek meg, amelyek rendkívül megnehezítik a kutató munkáját.³Ezeket a tudósításokat azonban egymással összehasonlítva és a lapok politikai irányultságát is hozzászámítva – a kormánypárti és az ellenzéki lapok nem feltétlenül ugyanazokra a vallomásokra helyezték a hangsúlyokat – valóságtartalmuk megállapítása jóval könnyebb, így a tárgyaláson elhangzottak lényegi rekonstruálása megkísérelhető.

¹ Erről bővebben IBOLYA Tibor: A daktiloszkópia és a dánosi rablógyilkosság.

<http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/31.pdf>

² Balogh Jenő (szerk.) (1910): Büntetőjogi döntvénytár. Budapest: Franklin Társulat.

³ Jellemző hiba volt a nevek elírása pl. Orbán Dani neve helyett Zoltán Sanyi. A rossz akusztika konkrétan kihatott a bizonyításra is, Kolompár Balog Tuta egyik elszólását, amely a csárda felgyújtására vonatkozott, „akkor már az égett” pl. azért nem vették jegyzőkönyvbe, mert azt a tárgyalást vezető bíró nem, csak a vádlott mellett álló fogházőr hallotta.

A hazai cigányság jeles kutatójának könyve szerint – amely a cigányok kriminalitásáról szóló fejezetben említi Dánost – az elkövetőkkel kapcsolatban levéltári iratok gyakorlatilag nem állnak rendelkezésre.⁴Szerencsére ez sem felel meg teljesen a valóságnak, annál inkább elkeserítő azonban, hogy a cigánykutató valótlanul azt állítja, az eset kapcsán nem csak a napilapok de a hazai jogi **szakfolyóiratok** is „sűrűn bizonygatták a cigányokkal szembeni legkíméletlenebb módszerek köztük a statáriális eljárás bevezetésének szükségességét.”⁵Állításának igazolásául egyetlen a Jogtudományi Közlönyben megjelent cikket említi,⁶azt is oly módon, hogy a cikk elejéből idéz, amelyben annak szerzője azt foglalja össze, hogy „nem csak a napilapok részéről, hanem szakjogászai részről is” milyen követeléseket fogalmaztak meg a hatóságokkal szemben a cigányok megrendszabályozására. Nem kell bizonygatnunk hogy a kutató által említett jogi **szakfolyóiratok** és az eredeti cikkben írt **szakjogászok** között mekkora különbség van, különösen ha tudjuk, hogy a „szakjogászok” – többnyire rendőrök és falusi jegyzők – napilapokban írták meg gyakorlati tapasztalataik alapján cigányellenes kirohanásaikat, a jogi szaksajtóban – egyetlen az Ügyvédek Lapjában megjelent cikk kivételével – ilyeneket nem találunk. A hazai jogászság a jogi szakfolyóiratokban megjelentetett cikkeiben felül tudott emelkedni a konkrét bűnügy borzalmas részletein, jó jogászhoz méltón különbséget tett az általános és a különös között és az esetről illetve azzal kapcsolatban kifejezetten jogi szempontú közleményeket jelentetett meg. A cigánykutató eljárása egyébként azért is rendkívül méltánytalan, mert az általa hivatkozott cikket pont az a Rónai Zoltán írta – bár nem volt feltüntetve szerzőként – aki nem csak az idézett írásában, de más cikkében is felszólalt a cigányellenes hisztéria és a csendőrség sokszor brutális módszerei ellen.⁷

A jeles cigánykutató egy korábbi írásában⁸is téved, amikor azt állítja, hogy a dánosi esetet publikációban csupán egy esetben és csak Finkey Ferenc említi.⁹Ezzel szemben Finkey – kisebb írásaiban – többször is említi, illetve hivatkozik Dánosra és a bűnténnyel kapcsolatban a korabeli szaksajtóban is még évekig jelentek meg közlemények. Valójában a jogi szaksajtó az esetet a korabeli büntető anyagi és eljárási jog „állatorvosi lovaként”használta fel, a dánosi ügyön keresztül, arra kifejezetten hivatkozva kritizálta annak sarkalatos pontjait; elsősorban a szakszerűtlen, brutális csendőri nyomozást, az esküdtbíráskodás sutaságait, a kirendelt védők díjazásának hiányát vagy a halálbüntetés szankcióját.

A dánosi bűntényről a Jogtudományi Közlöny 1907. augusztus 9. napján megjelent száma ír először, rögtön két cikkében is. Az egyik – név nélkül – írt közlemény¹⁰szerzője nyilván az újságokban ekkor már megírt – de csak részben igaz – csendőrségi túlkapások miatti felháborodásában arról írt, hogy nem nevezhető jogállamnak az az állam, amely az állami

⁴POMOGYI László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Osiris - Századvég. Budapest, 1995. 35.p.

⁵POMOGYI id. mű 37. p.

⁶RÓNAI (1) Zoltán: A dánosi eset – In.: Jogtudományi Közlöny. 1907. 267.p.

⁷RÓNAI (2) Zoltán: Jegyzetek a dánosi gyilkossághoz – In.: Szocializmus. 1907. 594-601.p.

⁸POMOGYI László: A központi közigazgatás kísérletei a cigánykérdés rendezésére a dualizmus idején Magyarországon – In.: Jogtudományi Közlöny. 1985. 471-475.p.

⁹Pomogyinak igaza van abban, hogy önálló tudományos közleményben – a publikáció szót szűkítetten értelmezve – tudomásom szerint is csak Finkey Ferenc említi a dánosi rablógyilkosságot.

¹⁰Jogtudományi Közlöny. 1907. 265.p.

rend ellen intézet támadás esetén rögtön eltér a törvény alapját képező elvektől, másrészt a szerző szerint ezek a módszerek célszerűtlenek is, hisz azok a múltban sem vezettek eredményre. A szintén ebben a számban megjelent másik cikket¹¹ dr. Hevesi Illés fiatal, a Budapesti Ügyvédi Kamarába alig két éve bejegyzett ügyvéd írta, aki ekkor még nem is sejtette, hogy még az év vége előtt dr. Rónay Kamill a Pestvidéki Királyi Törvényszék elnöke és a dánosi ügy miatti esküdtszéki tárgyalás elnök bírása őt rendeli ki védőügyvédül II. rendű Lakatos Lajos alias Sztojka Dolár vádlott védelmére. A cikk – amelyet a lap azzal a megjegyzéssel közölt le, hogy „*felfogását nem osztják*” – nem elsősorban azért figyelemre méltó, mert három héttel a dánosi rablógyilkosság után Hevesi Illés pontosan megírta, hogy az ekkor már elfogott Kolompár Balog Tutát csak 15 év fegyházbüntetésre fogják ítélni (ügy lett). Bizonyítja a későbbi tárgyalás egyébként legaktívabb védőügyvédjeként eljáró Hevesi Illés jogászi felkészültségét is, hisz a várható ítéletet már ekkor abból a szempontból elemzi, hogy milyen igazságtalan is az a már előterjesztett Btk. Novella rendelkezéseit is szem előtt tartva. A tervezett Novella a fiatalkor korhatárát a 16. évről 18 évre emelte fel, így a 18 éven aluli terheltek esetén – a szerző Kolompár Balog Tutát az újságok tudósításai alapján ilyennek gondolta – maximálisan öt év fogház kiszabását engedélyezte, így fennáll annak a veszélye, hogy az eljárás illetve a bírósági tárgyalás elhúzódása esetén a dánosi vérengzés főszereplőjének a törvény erejénél fogva ennyi lesz az összes büntetése. Ezért Hevesi szerint a hatályos, kötelezően alkalmazandó 15 év fegyház és a tervezet szerinti 5 év fogház között akkora űr van, hogy azt javaslata szerint csak a 16. éven aluliakra kellene alkalmazni és a legsúlyosabb bűncselekményeket elkövető 16. és 20. év közötti elkövetőkre egy új, kisebb fokban redukált büntetési tételkeret kidolgozása lenne indokolt.

A dánosi ügyben döntő esküdtek azt fogadták el, hogy Kolompár Balog Tuta a 16. évét már bizonyosan betöltötte, tehát nem fiatalkorú, ugyanakkor az eljáró ügyész dr. Gáll Endre maga is azt az álláspontot képviselte, hogy Tutával (valamint Sztojka Bajkával és Sztojka Kunával) kapcsolatban nem bizonyítható, hogy betöltötték volna a 20. életévüket, tehát nem ítélték halálbüntetésre. A dánosi ügy ítélete szerint tehát Kolompár Balog Tuta a bűncselekmény elkövetésekor a 16. és 20. életéve között volt. Az 1908. évi 36. törvénycikk (a Csemegi kódex első Novellája) fiatalkorúakra – tehát a 12. és 18. év közöttiekre – vonatkozó rendelkezései 1910. január elsején léptek hatályba, ekkor azonban Kolompár Balog Tuta már fél éve halott volt, 1909. június 29.-én halt meg tüdővészben az illavai fegyházban, ahol tizenöt éves fegyházbüntetését töltötte.¹²

¹¹ Dr. HEVESI Illés: Saltus in natura – In.: Jogtudományi Közlöny. 1907. 266.p. (Saltus in natura = Ugrás a természetben)

¹² Más kérdés, hogy az Egri Királyi Törvényszék 2027/B. 1907. számú eljárásában 1907. március 20-án felmentett Kolompár Balog Tutánál elfogadták a vádlott bemondását, mely szerint 1888-ban született, tehát a dánosi bűncselekmény idején a 18. életévét már bizonyosan betöltötte. Ha a dánosi ügyben ezt figyelembe veszik, akkor Tutát is életfogytiglani szabadságvesztésre kellett volna ítélni.

A POMOGYI által is hivatkozott RÓNAI (1) cikk szerint a dánosi eset két régi igazságügyi problémát hozott felszínre; a csendőrkinzások és a cigánykriminalitás elleni védekezés kérdését. A csendőrök által a gyanúsítottakkal és másokkal szemben is alkalmazott erőszakos fellépése ellen – amely kétség kívül, több bírósági ítélet által is megerősítetten a korszak egyik valós problémája volt¹³ – a szerző a bűnvádi perrendtartás (Bp.) 132.§ második mondatában ekkor már elvileg meglévő lehetőség minél szélesebb körű alkalmazását szorgalmazta; a terhelt kihallgatását mindig két bírósági tanú jelenlétében fogatosítsák, ne csak akkor, ha azt a terhelt kéri vagy a hatóság eljáró tagja szükségesnek látja. A javaslat alkalmazásának gyakorlati lehetetlensége a javaslattevőt egyáltalán nem zavarta... A nem vitatott cigánykriminalitást,

Finkey Ferenc

amely elsősorban azonban kisebb tárgyi súlyú vagyoni elleni delictumokban nyilvánul meg, a szerző véleménye szerint csak a jól szervezett, központosított állami bűnügyi rendőrség tudná megakadályozni, amelyre mint tudjuk még egészen 1920-ig várni kellett, bár a vidék közbiztonságáért továbbra is a magyar királyi csendőrség felelt. A cigánykérdést azonban nem a jól szervezett rendőrség, hanem Hermann Antallal egyetértve csak a cigány gyermekek iskoláztatása, az oktatás fogja megoldani, mert *„amíg a cigányok kevés kivétellel mind helyet foglalnak a magyarországi analfabéták nagy tömegében addig kegyetlen megtorló intézkedéseknek sem értelme sem jogosultsága nincsen.”*

A kóborcigányok kriminalitása a vidéki Magyarországon a kor egyik legakutabb rendészeti – igazságügyi problémája volt. A POMOGYI által is hivatkozott önállóan megjelent Finkey tanulmányban a magyar büntető jog máig egyik legnagyobb személyisége felháborodva írta a dánosi vádlottakról: *„a főtárgyaláson a kihallgatott nagyszámú cigánycsapat a legnyíltabban ismerte be, hogy ők lopásból, csalásból élnek”*¹⁴ Ez valóban így volt, Lakatos Erzszi Lulugya XIII. rendű vádlott pl. a következőket vallotta az elnök hozzá intézett kérdésére arról, hogy miből él:

- Tyúkot lopok, meg libákat. Hiába tagadná a lopást a cigány, ez az igazság. De gyilkolni nem gyilkoltam. A cigány lopásból él.

¹³ A Kecskeméti Lapok 1907. augusztus 3.-i száma pl. arról számolt be, hogy a kecskeméti királyi törvényszék jogerős ítéletében megállapította, Darányi Sándor izsáki csendőrőrmester Sóki Ádám szerzetesi (!) ruhába öltözött zarándokot súlyosan bántalmazta. A zarándok feljelentette a csendőrt, de az eljárást a csendőrkerületi parancsnokság megszüntette. Ezután a csendőr jelentette fel a zarándokot hamis vád miatt, és ebben az eljárásban, tanúvallomások alapján állapította meg a törvényszék, hogy a zarándok által elmondottak valóságok, ezért erről a csendőrkerületi parancsnokságot értesítette.

¹⁴ FINKEY Ferenc: A csavargás, koldulás és iszákosság törvényhozási szabályozásához. Bp. 1910. 9. p.

Finkey még ezen munkájának megjelenése előtt a Jogtudományi Közlönyben írt tanulmánya¹⁵ szerint a kóborcigányok kriminalitása elég jelentékeny ahhoz, hogy végre már komolyan vegyék és a „*dánosi per meggyőzhette a főváros közönségét is, hogy a vándorcigányok garázdálkodásairól szóló panaszok nem mesék.*” Finkey Ferenc – aki egyébként 1935-ben azt a Gáll Endrét követte a koronaügyészi székben, aki a dánosi ügy tárgyaló ügyésze volt – egy másik kevésbé ismert írásában is azt írja, hogy a magyar közigazgatásnak és törvényhozásnak régi adóssága a cigánykérdés megoldása, amelynek kriminálpolitikai indokoltóságát a dánosi eset világosan bebizonyította. Finkey ebben az írásában egyébként azt javasolta, hogy hozzanak külön törvényt a cigányok kötelező letelepítéséről, aki pedig ennek nem tudna eleget tenni az állam által kijelölt helyre internálják, ahol megfelelő méretű földet kapna örökberletbe. Elképzelése szerint az államnak kellene gondoskodnia a cigány gyermekek kötelező iskoláztatásáról és neveléséről is.¹⁶

A dánosi rablógyilkosság még 1913-ban is munícióul szolgálhatott egy közveszélyességről szóló jogi szakcikkhez. Egy ekkor megjelent cikk ugyanis a bűnösség és a közveszélyesség összehasonlításánál a dánosi elkövetőket példaként hozta fel a nagyfokú bűnösség mellett nagyfokú veszélyességgel is rendelkező elkövetőkre.¹⁷

Szintén a Jogtudományi Közlönyben már a tárgyalás megkezdése után megjelent cikkben¹⁸ a büntető igazságszolgáltatás máig nagyon fontos és aktuális kérdéseit elemezték. A büntető eljárás felett kontrollként működő nyilvánosság – a közönség (közvélemény) és a sajtó – hatása egy konkrét büntető ügy elbírálása során a dánosi rablógyilkosság tárgyalásakor mutatkozott meg legelőször a maga teljes valójában Magyarországon. A cikk szerint a közvélemény ellenszenvé, amelyet a sajtó egyoldalú tudósításai tápláltak akadályozzák a védelmet, ami jogállamban megengedhetetlen. A nem csak itt, hanem sok napilapban is olvasható tudósítás szerint a tárgyalás közönsége – különösen a tárgyalás legelején – sokszor minősíthetetlen módon viselkedett a cigányok védőügyvédjeivel, nem hagyták őket szóhoz jutni, kifütyülték és kinevették őket. Részben ez, részben a bíróság részéről őket ért méltánytalanságok miatt a tárgyalás tizenkilencedik napján még egy ügyvédsztrájk is volt, amelyről a Jogtudományi Közlönyben szintén megjelent¹⁹ egy rövid közlemény, amely megértéssel írt a védőügyvédek akciójának indokairól, de helytelenítette annak konkrét módszerét.²⁰ A sajtó egyes orgánumai pedig valóban olyan módon prejudikálták a cigányok bűnösségét, hogy azt rögtön a tárgyalás legelején a már említett Hevesi Illés védőügyvéd nem is tudta szó nélkül hagyni, mondván, hogy a sajtó úgy állítja be a vádlottakat „*mintha már bizonyos volna, hogy ezek a bűnösök. Ez a bizonyosság korai is, jogosulatlan is, mert az csak a főtárgyaláson lesz kideríthető, hogy megállhat-e a vád.*”²¹ A cikk – amely ismételtén kitért a

¹⁵ FINKEY Ferenc: A csavargásról és koldulásról szóló legújabb törvényjavaslatok – In.: Jogtudományi Közlöny. 1910. 65-67.p.

¹⁶ FINKEY Ferenc: Jogi reformok – In.: A Közbiztonság Almanachja 1910. évre. Budapest, 1909. Nyomatott Légrády testvérek könyvnyomdájában. 392-399.p.

¹⁷ LENGYEL Aurél: A társadalom védelme a közveszélyes munkakerülőkkel és a közveszélyes büntetéseikkel szemben – In.: Jogtudományi Közlöny. 1913. 468-470. p.

¹⁸ Bűnügyi szenzációk – In.: Jogtudományi Közlöny. 1908. 155.p.

¹⁹ Sztrájkoló védők – In.: Jogtudományi Közlöny. 1908. 181.p.

²⁰ Erről bővebben IBOLYA Tibor: A dánosi rablógyilkosok védelme és védőügyvédjei.

²¹ Magyarország. 1908. április 23.

csendőrök állítólagos viselkedésére és kihangsúlyozta, hogy a cigányok bűnösségére csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre²² – végső konklúziója az volt, hogy a közönség és a sajtó „*bíráló szeme*” egyaránt alkalmas az igazságszolgáltatás ellenőrzésére, de az abba történő beavatkozásra is, ami viszont már egyáltalán nem kívánatos.

Hasonlóképpen elemzi a kérdést az Ügyvédek Lapja már a tárgyalás megkezdése után megjelent cikkében is.²³ Ennek név nélküli szerzője még cikkének első felében, érdekesen érvel amellest, hogy a modern magyar büntető törvénykönyv (Btk.) beszámítással kapcsolatos szabályai a dánosi vádlottakkal, de általában a kóbor cigányokkal szemben sem alkalmazhatóak, mert azok kiesnek abból a társadalmi körből és időből, amelyre a beszámítás tana vonatkozik. A Btk. a 19. és 20. század polgárát vette mintául, a cigányok pedig a nomád kor „*a sors csodálatos és szeszélyes kíméletéből ránk maradt tengődői.*” Ebből a szerző azonban azt a következtetést vonja le, hogy vagy magunkra kell vonnunk a modern kor haragját és a kóbor cigányokkal szemben hasonló eszközöket alkalmaznunk, vagy a dánosihoz hasonló esetekkel kell a jövőben együtt élnünk. A szerző az első megoldást választaná, véleménye szerint „*Ráday-féle kéz kell teljhatalommal akár esik görcsökbe a hypermodern idegzet akár nem.*” A cikk folytatása ügyvédlaptól egy kissé meglepő módon dicséri az ügyben eljáró csendőrséget és kifejti azon véleményét, hogy a csendőrség ebben a nehéz ügyben gyorsan és szakszerűen tudott eredményt felmutatni. A cikk a továbbiakban kitér a cigányok védelmének nehézségeire és ennek okát alapvetően három tényezőre vezeti vissza. Elsőként a bűncselekmény nyomasztóan nagy súlyát „*az abban lévő szörnyűségeket és állatiasságokat*” említi a szerző, amelynek hatásai alól a védők sem vonhatják ki magukat, másodsorban a tárgyalóterem objektív – a bevezetőben már említett – körülményeit végül a közönség ellenszenvét, „*nem egyszer tüntető ellenséges érzületét.*” Az ebből fakadó máig igaz tanulságot így foglalja össze a szerző:

Íme egyik elsőrendű modern bűnperbeli garancia hogy teszi tönkre a másikat, a nyilvánosság korlátozza a szabad védelmet, ha a közérzület ellen érvényesülni akar.

A dánosi rablógyilkosság elkövetőinek védelmét ellátó védőkkel kapcsolatban „A Jog” című szakfolyóiratban is cikkeztek.²⁴ A cikk szerint a védelem szakmai színvonala nem volt megfelelő, amely vád a cikkíró részéről igazságtalan, hisz az eljáró védők – akik között volt nem egy már akkor is jó nevű vagy később hírnévre szert tett védőügyvéd pl. Gleichmann Lajos, Dési Géza²⁵ vagy Baumfeld Lajos – mindent megtettek védenek érdekében. Hevesi Illés antropológiai szakértő bevonására irányuló indítványa a vitatott korú vádlottak életkorának megállapítására – amelyet egyébként a közönség harsogó kacaja fogadott – konkrétan hozzájárult a halálos ítéletek mellőzéséhez. A cikk érvelése szerint azonban a védelem azért nem lehetett a helyzet magaslatán, mert a kirendelt védők díjazás nélkül

²² Ez csak részben igaz. Lakatos Murzsa 10 éves cigányfiú vallomása, amelyben elmondta, hogy állt őrt a dánosi csárdánál a bűncselekmény elkövetésekor, közvetlen bizonyítéknak számít akkor is, ha ő nem volt benn a csárdában és így nem látta a konkrét eseményt.

²³ Nagy bűnperek-nagy kérdések – In.: Ügyvédek Lapja. 1908.19. szám

²⁴ HALMI Bódog: A nagy per tanulságai – In.: A Jog. 1908. június 7.

²⁵ Korábban Ady Endre védőügyvédje volt abban a sajtóperben, amely az „Egy kis séta” című cikke miatt indult és a tárgya az volt, hogy a költő a nagyváradi Kanonok sor lakóit „ingyenélőknek” és „mihaszánaknak” nevezte. De ő volt a híres Haverda Mária féle gyilkossági ügy egyik vádlottjának védője is.

kénytelenek hálátlan feladatukat ellátni, ezért a kamarák eleve nem rendelnek ki védőül kvalifikált ügyvédeket, amelyet a díjazás bevezetésével lehetne kiküszöbölni. A cikk tulajdonképpen az „ügyfélegyenlőség” elvét fogalmazza meg, amikor arról ír, hogy „*az állam amely költséggel látja el a vádat tartozik költséget adni a védelemnek is.*” A kérdés felvetése annál is inkább indokolt volt, mert ekkor már a királyi tábla előtt folyó eljárásban létezett az állam által fizetett „közvédői” intézmény.

A dánosi per idején még nem túl régen bevezetett esküdtbíráskodás intézménye a kor jogirodalmában rendszeres kritikák tárgya volt, a laikusok bevonása az igazságszolgáltatásba sok jogász részéről ellenérzéseket keltett. Ezek körébe illeszkedik az a cikk is, amely a dánosi ügy tárgyalását hozza fel például az esküdtbíráskodás gyengeségeinek bemutatására.²⁶ KELEMEN véleménye szerint az esküdtek képtelenek felfogni azokat a kifejezetten jogi tudást igénylő kérdéseket mint pl. a tettesség-részesség, vagy a bűncselekmény stádiumainak tana, de akár csak a két-három vádlottat felsorakoztató ügyekben vajon rendelkezik-e az esküdt olyan memóriával, amely lehetővé teszi számára, hogy az egész ügyet átlássa? A cikk szerint a dánosi ügyben amely „heteken keresztül” – valójában pontosan 32 tárgyalási napon át – folyt és az esküdteknek több mint háromszáz – pontosan 334 – kérdést tettek fel, valóban ellenőrizni tudja-e az esküdt az egyes vádlottak tekintetében a vád megalapozott vagy megalapozatlan voltát? Ezt csak úgy lehet kiküszöbölni – így a szerző – ha az esküdtek a határozathozatalhoz visszavonulásuk előtt megkapnák a vádiratot vagy vádhatározatot, amely segítségül szolgálhatna nekik a feltett kérdések megválaszolásában. A javaslat már akkor is nonszensz és az esküdtek egyoldalú befolyásolására alkalmas volta nem jelenti azt, hogy egyes felvetéseinek nem volt valóságos alapja. Az esküdteknek nem egyértelműen vagy egyenesen jogszabály ellenesen feltett kérdések sok problémát okoztak a kor igazságszolgáltatásában, amelyre bizonyíték a döntvénytárak megannyi esete.

Nem volt ez alól kivétel a dánosi ügy sem, melynek másodfokú curiai ítéletéből kiderül, hogy több védő is semmisségi panasszal élt az esküdtek válaszainak valós vagy vélt ellentmondásai miatt. I. rendű Lakatos Balog János (Sztójka Párnó) vádlott védője dr. Battlay Dezső például azért élt semmisségi panasszal mert az esküdtek a kérdésekre adott válaszaikkal először megállapították a gyilkosság büntetett²⁷ majd igennel válaszoltak a szándékos emberölésre irányuló kérdésre is, ami nyilvánvalóan jogi képtelenség volt. A Curia dr. Sebestyén Mihály által elnökölt IV. számú büntető tanácsának 7498/908. számú 1908. november 19-én kelt határozata szerint a védő semmisségi panasa alaptalan

„mert igaz ugyan, hogy mivel az esküdtek már a gyilkosságra vonatkozó kérdésekre igenlő határozatokat hoztak s ennél fogva a szándékos emberölésre vonatkozó kérdések nem is kerültek eldöntésük alá, a részükre kiadott utasítás ellenére történt az, hogy határozatokat hoztak azokra a kérdésekre is, melyek arra vonatkoztak, hogy a dánosi esetben a vádlottak a szándékos emberölés és rablás büntetteit egy alkalommal követték-e el, ezáltal azonban a gyilkosságra és rablásra vonatkozó külön határozataik

²⁶ KELEMEN Frigyes Ottó: Vádiratot vagy vádhatározatot az esküdtek kezébe – In.: Jogtudományi Közlöny. 1908. 222-223.p.

²⁷ A Csemegi kódexben a gyilkosság az előre kitervelten elkövetett emberölést jelentette.

homályosakká, vagy önmaguknak ellenmondókká nem váltak, mert azokból egészen világos, hogy vádlottakat az esküdtek a rabláson felül abban találták bűnösöknek, hogy Szarvas Istvánt, Szarvas Istvánnét, Maczejkó Szarvas Terézt és Tabányi Pált előre megfontolt szándékból ölték meg.”²⁸

Szintén az esküdtek válaszainak ellentmondásossága miatt élt semmisségi panasszal a gyilkossággal vádolt cigányok védőinek többsége azért is „mert a gyilkosságot a kérdésben megjelölt eszközzel mind a hat vádlott nem követhette el egyszerre.” A frappánsnak tűnő érvelést és semmisségi panaszt azonban a Curia büntető anyagi jogi dogmatikai alapokon könnyedén alaptalannak minősítette, hisz akkor is – és most is – a társtetteségben elkövetett ölési cselekmény esetén a bűnösség megállapításához nem volt szükséges, „*hogy a közreműködők mindegyike részt vegyen a megölni szándékolt egyén életét közvetlenül kioltó cselekedet véghezvitelében, hanem elegendő már az is, ha az ama cselekedetet végző egyénnel akarategységben a megölni szándékoltat bántalmazza,*” így a védők ebben az esetben csak vélt és nem valós ellentmondásra mutattak rá.

Az esküdtbíráskodás és különösen az esküdtek kiválasztásának kritikája fogalmazódott meg „A Jog” című folyóirat – még a dánosi ítélet meghozatala előtt – megjelent cikkében is.²⁹ Ennek szerzője bár nem nevezte meg a konkrét ügyeket csak az eljáró budapesti és pestvidéki törvényszékeket, „*az esküdtbírók előtt lefolyt két hírhedt bűnügyi tárgyalás*” nyomán fogalmazta meg javaslatát. A két hírhedt bűnügy akkor mindenki által tudottan a dánosi ügy illetve a Lengyel-Polónyi ügy³⁰ tárgyalása volt. A cikk szerzője ezen ügyekből azt a következtetést vonta le, hogy az esküdtképeség alapja nem a betöltött 26. életév, a magyarul írni, olvasni tudás és a legalább 20 korona állami adó befizetése, hanem feltétlenül a „*megállapodott jogérzék*” kellene, hogy legyen, bár elismeri, hogy ezt a fogalmat ő maga sem tudná meghatározni.

A dánosi ügy esküdtzéki tárgyalásának ítélethirdetésére 1908. május 29-én került sor. Bár az esküdtek a legsúlyosabb vádpontokkal terhelt vádlottakat kivétel nélkül bűnösnek mondták ki, egyetlen halálos ítélet sem született, hárman életfogytiglani, hárman 15 évi fegyházbüntetést kaptak, többeket hosszabb-rövidebb idejű szabadságvesztésre ítélték, egy személyt pedig felmentettek. Bár a halálbüntetések elmaradása a közvéleményben megrökönyödést és felháborodást váltott ki, a szakmai közönség számára az ítélet nem volt igazán meglepetés. Magyarországon ebben az időszakban a halálbüntetés valóban kivételes büntetési nem volt, 1895 és 1899 között polgári (tehát nem katonai) bíróság egyáltalán nem is szabott ki halálos ítéletet, 1900 és 1918 között pedig összesen 22 volt a kivégzettek száma.³¹ Még érdekesebb adat mely szerint 1904 és 1908 között 240 gyilkos közül csak egyet akasztottak fel, de 1909

²⁸ BALOGH Jenő (szerk.) (1910): Büntetőjogi döntvénytár. Budapest: Franklin Társulat. 8-18.p.

²⁹ NAGY Zoltán: Az esküdtzéki intézmény reformjáról – In.: A Jog. 1908. május 24.

³⁰ Polónyi Géza volt igazságügyi miniszter azért indított sajtó útján elkövetett rágalmasz miatt büntető eljárást Lengyel Zoltán országgyűlési képviselő ellen, mert az azt állította egy vezércikkben, hogy hivatalát vagyonszerzésre használta. Az ügyben az ügyészség átvette a vád képviselét és Lengyel Zoltánt később rágalmasz miatt el is ítélték.

³¹ Dr. SZÖLLŐSY Oszkár: Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása. Második, bővített kiadás. Budapest 1935. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása. 341.p.

és 1913 között is csak kettő kapott Bali Mihály állami ítéletvégrehajtótól hóhérkötelet.³²A konkrét ügyben a halálos ítéletek elmaradásának jogi indokolása az volt, hogy „nem lehetett megállapítani, hogy egyik vagy másik vádlott milyen tevékenységet fejtett ki a gyilkosság körül s nem volt reá megnyugtató adat, hogy nem éppen azok voltak-e gonoszabbak, a kik életkoruk miatt nem voltak halálra ítéelhetők.”³³

A halálos ítélet elmaradását a már hivatkozott HALMI cikk egyenesen a halálbüntetés gyakorlati eltörléseként ünnepelte, gondolatmenete szerint, ha a borzalmas négyszeres dánosi rablógyilkosság, erőszak és gyújtogatás tetteit nem ítélte halálra a bíróság, úgy ennél nagyobb gáztett felett nem igen lesz többet alkalma ítélni. Egy tanulmányában maga Finkey Ferenc is a dánosi bűnügyet és az 1907 januárjában elkövetett csendőrgyilkossággal párosult petrovai postakocsi rablást hozta fel példaként a halálbüntetés értelmetlenségének bebizonyítására. Véleménye szerint, ha az individualizáció, az egyéniesítés azt eredményezi, hogy az egyik gyilkost felakasztják, a másikat fegyházba zárják, holott egyenlő súlyosító körülmények között követték el a bűntettet, akkor az ilyen egyéniesítés értelmetlen.³⁴Rendkívül világos és érdekes érvelése szerint a halálbüntetés eltörlésével megnyílik az út a szabadságvesztés büntetések revíziója előtt, sőt akár a halálbüntetés eltörlése lehet a már akkor is kritika tárgyává tett enyhe bírói gyakorlat szigorúbb irányba terelésének egyik eszköze.³⁵

A napilapokban sokat kritizált dánosi ítéletre természetesen a szaksajtó is reagált. A Jogtudományi Közlönyben név nélkül megjelent cikk az ítélet nyomán ismerteti a halálbüntetés kiszabása mellőzésének jogi indokát és a bíróság által felsorolt enyhítő körülményeket majd megállapítja, hogy ilyen nyomatékos enyhítő körülmények objektív mérlegelése nem is vezethetett máshoz, mint a halálbüntetés mellőzéséhez. A cikk elismerően szólt a bíróságról, amely felül tudott emelkedni a közvélemény nyomásán egyben örökre érvényes tanulsággal látott el minden bírót, aki a társadalom egészéből vagy annak nagyobb csoportjaiból erős érzelmi reakciókat kiváltó bűnügyben jár el:

*(...) elfelejtik, hogy az igazságszolgáltatásnak nem a rettegő nyárspolgárok megnyugtatója a végső célja, hanem az igazság, ezt pedig nem a példastatuálás, hanem a tettes egyéniségéhez, a véghezvitelből egy-egy tettesre jutó részhez igazodó büntetés által lehet elérni. Jogpolitikai szempontból lehet törvényeket alkotni, intézményeket szervezni, de jogpolitikai szempontból ítéletet hozni nem szabad. Az így létrejött ítélet alapja soha nem az objektív igazság. A példastatuálás sokszor könnyelmű ítéletekre, még többször pedig igazságtalan, túlságosan súlyos büntetésekre vihet.*³⁶

³² Dr. ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 2. Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal. Budapest (é.n.)Az Atheneum Irodalmi és Nyomdai R-T. Kiadása. 23.p.

³³ K. NAGY Sándor: A cigányok elleni nyomozásról I. Csendőrségi Lapok II. évfolyam 23. szám.

³⁴ A petrovai rablógyilkosság elkövetőjét és felbujtóját is halálra ítélték, az uralkodó azonban a tettesnek megkegyelmezett és csak az állítólagos felbujtót egy 65 éves zsidó kereskedőt Husz Ábrahámot végezték ki.

³⁵ FINKEY Ferenc: A halálbüntetés és a Btk. revíziója – In.: Jogtudományi Közlöny. 1909. 37-38.p.

³⁶ Jogtudományi Közlöny. 1908. 209.p.